

L 62-9
283

„Rakstu Avots“ Nr. 9.

G. Schaurums

Latweefchu bibeles wehsture

Rigā, 1935.

Izdeweja Gw. Lut. Bāsnizas viršvalde
Redaktors mājz. G. Schaurums.

62-9

Subl. L

22

283

„Rakstu Avots“ Nr. 9.

G. Schaurums

Latweeschu bibeles wehsture

Rigā, 1935.

Izdeweja Gw. Lut. Bāsnizas wiršwalde
Redaktors mahz. G. Schaurums.

L-2
K B-1

0308100066

Vija Lāša Latv. PSR

Valsts bibliotēka

71- ~~30.819~~

PSRb. 14. II 2003. J. O.
pārē. 09. 01. 04.

Cespeests K. Pauzīša spēstuvē
Limbačos, Burtneelu eelā 4.

Gewads.

Schogad paeet 250 gadu no ta laika, kad sahfa drukat pirmo latweeschu bibeli. Tadehl ari nebuhs leefi eepasihtees ar schis grahmatu grahmatas latweeschu isdewumeem, jo wina ir swariga neween ka garigas rakstneezibas stuhrakmens, bet usstatama ari ka muhsu laizigas rakstneezibas pamats. Katoli bibeli tautai nedewa; ka tauta wareja eepasihtees ar scho grahmatu, tas ir reformazijas nopelnis. Gandrihs wisam tautam, kuras skahrusi reformazija, tai pascha laikā tikusi tulkota ari bibele, isnehmums ir tikai latweeschi, kas tikai 170 g. pehz reformazijas eeguwa scho tizibas pamatu.

Mehs sinam, ka tuhli pehz reformazijas Rigā nodibinājis latweeschu draudse Jekaba basnizā (1524. gadā). Tā ka reformazijas pamatprasiba bija, lai tautai tiktu sludinati deewahrđi mahtes walodā un newis nesaprotamā latinu walodā, tad bija pilnigi dabigi, ka schini walodā tika notureti deewkalpojumi gan augschminetā Jekaba basnizā Rigā, gan ari basnizās ahprus Rigas, kur bija nodibinajuschās ewangeliskas draudses (Bauskas 1530. g., Umurgas 1532. g., Molas 1534. g. u. z.). Scheem deewkalpojumeem nepeezeeschamee swehto rakstu gabali, saprotams, tad bija jatulko latweeschu walodā. Usglabajuschees wairaku tulkotaju wahrđi.

Tā pirmais latweeschu mahzitajs Rigā, Nikolajs Ramms († 1532. g.), tulkojis latwiski desmit bauschilus; Jahnis Ces († 1543. g.) tulkojis Zakarija slawas dseefnu (Luhf. 1, 68—79).

Bes scheem tulkotajeem bijuschi, bes schaubam, wehl wairaki ziti, kuru wahrđi, deemschehl, naw usglabajuschees.

Tā basnizās wehsturneeks Tefhs stahsta sawā „Kurmes basnizās wehsture“, ka pruhschu markgrafa Albrehta suhtitais basnizu pahrluhfs Jahnis Funks toreis pruhscheem eekhlatajā Grobtinas apr. Swentajas basnizā 1560. g. atradis diwus us pergamenta rakstitus latweeschu rokrastus: weenā bijuschi

wiſa gada ewangeliji un leſzijas, kà ari ſtahſti par Kriſtus zeeſchanu, otrà Lutera maſaiſ katkiſms un daſchi ziti ſwehtu rakſtu gabali, lihds ar Lutera draudſes no- teikto deewkalpoſchanu ſahrtibu.

Ar Kurfemes pirmà herzoga Gotharda Kellera gahdibu 1587. g. iſnahza latweeſcheem pirmàs drukatàs grahmataſ, ſtarp tàm bija ari „Swehtdeenu un ſwehtku ewangeliji un leſzijas“ un „Stahſti par Kriſtus zee- ſchanu un mirſchanu“, kuri teef uſſkatiti kà mahzitaja Gotharda Reimerſa († 1607.) tulkojumſ. Reimerſs bija no 1573. g. Bauſſas latweeſchu mahzitajs, kaſ kopà ar Dobeles mahzitaju Jahni Riwiſu († 1586. g.), Ezewas — Kriſchjahni Micku († kà Doma baſn. mahzitajs Rigà), Tukuma mahzitaju Baltzeru Lembrefu un Saldus mahzitaju Jahni Wegmani tulkoja un iſdewa pirmàs luteranu garigàs grahmataſ, t. ſ. Enchiridiju (rokaſ grahmatu). Deem- ſchehl latweeſchi ſchiſ grahmataſ leetot newareja, jo nebija wehl ſtarp latweeſcheem laſitprateju. Šitai wahzu mahzitajeem ſchiſ grahmataſ wareja buht noderigàs deewkalpojumoſ, jo grahmatu wahrdi bija latweeſchu, bet pehz wahzu wahrdu ſahrtibaſ ſakopotu un ſliktà rakſtibà eetehrpti. Sagad ſchiſ grahmataſ ir bibliogra- fiſki retumi un daſchaſ no tàm uſglabajuſchàs Rigas pilſehtas bibliotekà.

Pirmà pilnigà bibeles grahmata „Salamana ſakameewa hrđi“ iſnahza Rigà 1638. g. Jura Manzela tulkojumà. Juris Manzelis, kam leelt nopelni latweeſchu rakſtneezibà un walodneezibà, dſimis Meſchamuiſchà, Kurfemè 24. junijà 1593. g. Sagata- wojees ſtudijàm Rigas un Jelgawaſ ſkolàs, M. Frank- ſurkè ſtudeja teologiju. 1615. g. atgreesàs Kurfemè, kur herzogſ winu eezehla par Walles draudſes mahzi- taju. No tureenes winſch 1620. g. pahrzehlàs uſ Šehr- pili un 1625. g. uſ Terbatu par tureenes Jahna baſ- nizaſ mahzitaju. Kad 1632. g. Terbatà nodibinaja uniwerſitati, karaliſ M. eezehla par teologijaſ profeforu. 1637. g. herzogſ winu aizinaja atpakał uſ Kurfemi par ſawu biſtſ tehwu. M. aizinajumam paklauſija, atgree- ſàs Jelgawà un te ſtrahdaja lihds pat ſawai nahwei

1654. g. Bes jau mineteem „Salamana fakameem wahrdeem“ Manzelis wehl tulkojis Sihrafa gudribas grahmatu. Bes tam winsch pahrlabojis un 1631. g. isdewis dseefmu un ewangeliju grahmatu (Vademecum) un sawa muhscha galã isdewis sawu leelako darbu fengaidito latweeschu fprediku grahmatu (1654. g.)

Meerigakeem laikeem eestahjotees, radãs nodoms par bibeles tulkoschanu latweeschu walodã. To eerofinaja toreisėjais Widsemes generalsuperintendentis Jahnis Gezelijis († 1690. g.) Winsch dsimis 1615. g. Sweedrijã, studeja Terbatã no 1638.—1641. g. un pehz studiju beigãm palika par greeku un ebreju walodãs profesoru pee augschminetãs uniwersitates. Wehlaſ ilgatu laiku pawadijis Sweedrijã, no kureenes atgreesãs 1660. g. kã Widsemes generalsuperintendentis un atjaunojamãs Terbatãs augstkolãs profanzlers. Winsch 1662. g. isdewa katkizmu latweeschu walodã un tad gribeja fertees pee bibeles tulkoschanã, usdodamã 10 mahzitajeem pahrtulkot kã pirmãs Dawida dseefmas, pa 14—18 dseefmãm katram. Deemschehl jau 1664. g. winsch aſgahja par biskapu us Ubo pilsehtu, un wina eerofinatais bibeles tulkoschanãs darbs palika neſpilditõs.

Laiſam ar Gezelija bibeles tulkojumu ſakarã buhs dehtainã mahzitaja un wehlaſã Dr. med. Jahnã Reitera (latweeschu tautibas) tulkojumu mehginajumi no II. Moſus gr. 20. nod. (bauſliba) un Mateja ew. 5.—7. nod. (kalna ſpredikis). Schi grahmata teef mineta kã Upſalas uniwersitates bibliotekã weenigã ekſemplarã usglabata, bet muhsu ſinatneeki wina tur weltigi iſmeklejuſchees.

Ur ſcho mehginajumu tad ari iſbeidsãs latweeschu bibeles tulkojuma preekſchdarbi.

I. Pirmã latweeschu bibeles 1685.—1689. g.

Latweescheem par bibeles tulkojumu japateizas 3 whreem: ſweedru karalim Karlim XI., Widsemes

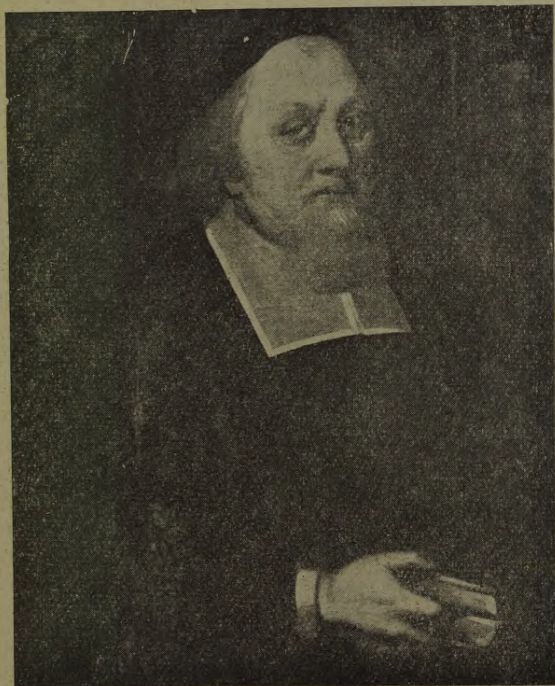
generalsuperintendentam Jahnim Fijheram un
Aluffnes mahzitajam prahwestam Ernestam Glü-
ckam.

Karalis Karlis XI. (1660.—1697.) loti ruhpejās
par ņawās walsts labklājību, ņewiņķu wehribu pee-
greesdams baņnizai un ņkolai. WiniņĶ pat gribejīs at-
zelt Widsēmē dņimtsbuhņĶanu, bet kad tas muiņĶneeku
pretestibas dehl neiņdeweēs, tad winiņĶ maņakais luhkoja
uņlabot ņemneeku ņtahwokli. Pee baņnizām dibinaja
ņkolas un, lai winu darbiba labafi ņekmetoŶ, gaħdaja
ari par graħmatām. Nebija gruħti ari no wina iņluħg-
tees lihdselkus latweeņĶu bibeles tulkotņĶanai un iņdo-
ņĶanai. Kadās wiħrs, ņam firds ņila ņĶim zehlam
darbam un ņas atrada pee karala ņapraņĶanu un atbalņtu.
Tas bija Widsēmēs generalsuperintendentis Jahnis
FijĶers.

Jahnis FijĶers dņim. Libekā 13. dezembri 1633. g.,
studeja teologiju Rostokā un Altdorfā. Pehz studiju
beigām kluwa diakons Salzbachā, bija weħlak turpat
piņņeħtas mahzitajs un superintendents. 1675. g. winu
karalis Karlis XI. ataizinaja par Widsēmēs general-
superintendentu. Sawu augsto amatu winiņĶ iņpildija
ar leelu ruhpihu, ņewiņĶu wehribu peegreesdams lat-
weeņĶeem, ņuru behdigo laizigo un garigo ņtahwokli
winiņĶ labi paħņinaja. Sawā augstajā amatā winam
bija eespeħjams aiņņneegt paņĶu karali un iņluħgtees
wina paliħdņihu latweeņĶeem. Karalis winu loti zee-
nija un labpraħt klauņija wina padomus garigās leetās.
Lai ņkolām un baņnizām netruħtu graħmatu, FijĶers
eerihkoja Rigā drukatawu, ņur eespeetās graħmatas
daņĶfahrt par weli iņdalija ņkolās un nabaga lauĶĶu
starpā. ĶĶini FijĶera eerihkotā Willefena drukatawā
iņnahza ari latweeņĶu bibeles, ņurai FijĶers bija iņgaħ-
dajis karala atlauju un 7500 dalderus leelu naudas
pabalņtu.

Paħrtulkotai bibelei FijĶers ņarakņtija preeņĶ-
waħrdus, ņuros winiņĶ wiņpirms pateizas Deewam, ņa
beidsot atnahzīs laiks, ņur nabaga apņpeestajeem un
mahnos grimuņĶeem latweeņĶeem ņaħkusĶi atņkanet
Deewa waħrdi. WiniņĶ pateizas karalim par atlauju

un palihdsibu un beidsot tulkotajeem, ka tee puhleju-
 fchees „pirmo ledu lausdami.“ Sawahdi ir, ka Fischeers
 runà no tulkotajeem un paschu tulkotaju Glücku nemas
 nepeemin. Laikam tas buhs isskaidrojams ar to, ka
 Fischeram bija politika šawadi usstati nekà Glückam,
 bet naw domajams, ka Fischeers darijis šawam drau-
 gam tahdu pahrestibu launà noluhfà.

Jahnis Fischeers.

Fischerà kà generalsuperintendenta stahwoflis Wid-
 semê nebija weegls: mahzitaji nebija meerà ar wina
 stingribu amata darischanàs un newareja šaprast ari
 wina puhlinus latweeschu labà, beeschi fuhdsejàs par
 wina karalim un lika winam schkehrschtus zelà, tur

winam bija fahds nodoms iswedams galā. Ar faruhg-
tinatu firdi winsch pehz 25 gadu ilgās fwehtigas dar-
bibas 1699. g. atstahja Widsemi un atgreesās uf Wah-
ziju. Tur winsch kluwa par Magdeburgas generalfu-
perintendentu un nomira weenā gadā ar Glücku (1705.).

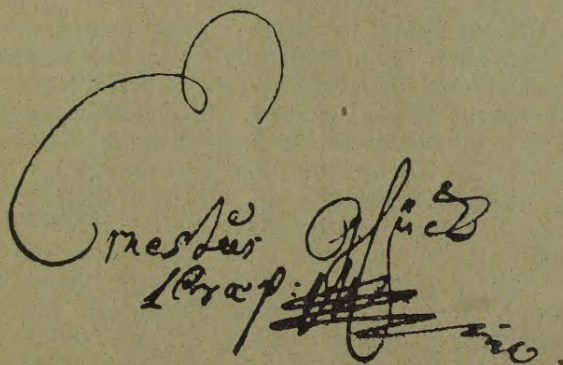
Latweefcheem fchis zeenijamais wihrs weenmehr
ar pateizibu jamin lihdfās Glückam, kā leelatais bibeles
tulkošanas weizinatajs, kā bibeles apgahdatajs, skolu
zehlejs, pirmās Widsemes dseefmu grahmatas isdewejs,
ihsts zilweku mihlotajs un latweefchu draugs.

Wisleelatais nopelnš pee latweefchu bibeles is-
dosšanas tomehr ir winas tulkotajam Alufnes mahzi-
tajam prahwestam Ernestam Glückam. Uri fchis
wihrs bija ahrsemneeks, dsimis 10. nowembrī 1652. g.
Wettinē Sakschos, kur wina tehws bija mahzitajs.
Sagatawojees tehwa mahjās, winsch apmekleja Alten-
burgas gimnasiju; pehz kam studeja Wittenbergā un
Leipzigā teologiju. Studijas beidsis, winsch 1675. g.
kopā ar Fischeri atnahza uf Widsemi, zeribā te dabut
fahdu mahjsskolotaja weetu. Nesinams, waj winsch tahdu
dabujis, bet fche ufturedamees winsch tomehr eepasinees
ar latweefchu dsihwi. Winsch dsirdeja, ka latweefcheem
wehl naw bibeles fawā walodā. „Tas skubinaja mani“
— tā winsch patš stahsta -- „ar stipru apfolijumu
Deewa preefchā fcho walodu it kreetni pahrmeklet un
tanī papildinatees“, lai waretu kertees pee bibeles tul-
košanas darba. Bes tam winsch apsinajās ari, ka
bibeles tulkojums isnahks skaidrs tikai tad, ja to tulkos
teefchi no awoteem, t. i. ebreju un greeku walodām.
Gan Glückš jau augstskolā bija nodarbojees ar fchim
walodām, bet tik swarigam darbam fchitās winās wehl
par wahju. Tapehz winsch zeloja atpatat uf Wahziju,
uf Hamburgu, pee flawenā austrumu walodu prateja
Edzardija, kur apmehram 6 gadus papildinajās
augfchminetajās walodās.

Tad 1680. g. Glückš pa otram lahgam dewās uf
Widsemi. Tur winsch jau pehz daschām nedelām da-
bujā mahzitaja weetu Daugawgrihwas draudfē, kur no-
strahdaja 3 gadus. Tad winsch pahrgahja par mahzi-
taju uf Alufnes draudsi, kur darbojās lihds 1702. g.

Schi draudse bija weena no leelafam Widssemê, jo no winas wehl tolaik nebija atdalitas ne Dpefalna, ne ari Selttau draudses. Darbs sche nebija weegls, fewischki tadehl, ka Glücks neaprobeshojas tikai ar sawa amata teefcho peenahkumu ispildishanu, bet gribeja sawu draudsi pazelt no garigas tumfibas tikumibas un Deewa atfihshanas gaisma. Winsch sayrata, ka nepeeteef weenigi ar deewfalpojumeem, bet ka jagahda ari p a r f k o l a m, furu tant laikâ us laukeem wehl nemas nebija.

Jau pirmâ sawas darbibas gadâ Glücks Alukfue eerihfoja 3 l a t w e e s c h u f k o l a s, jebchu gan, ka patš fata, ar leelam raifem un fibelêm, jo semneefem

Glücksa parakfts.

skolas behrni lihds tam laikam bijuschi latweeschu semê kauna leeta, par to tikai smehjuschees un sobojuschees. Nahfoschos diwi gados Glücks jau wareja daschus no saweem audsetneem suhtit par skolotajeem us zitâm Kofneses eezirkna draudsem, fur mahzitaji, Glücksa peemehra pasfubinati, ari sahka ruhpetees par latweeschu skolâm, tās, kamehr wehl skolas namu nebija, eerihkodami sawas paschu muischās. Pawifam Glücksa gahdibâ atradās 7 skolas.

Somehr pee wiseem scheem darbeem Glücks neaismirsa sawu apnemshanos tulkot bibelt latweeschu waloda. Bibeles walodas winsch gan bija labi peefa-

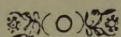
winajees pee Edzardija, het latweefchu waloda — ta wehl darija gruhitbas. Lai wehl labaki eewingrinatos, Glücks wiſpirmſ pahrtulkoja Lutera leelo kakkſmi ar jautajumeem un atbildem.

Sad tikai Glücks kehraſ pee ſawa leela darba, kaſ wina wahrdam ſagahdajis muhſchigu peeminu latweefchu tautâ. Par ſcho darbu wiſch patſ rakſta: „Sad (proti 1680. g. paliziſ par mahzitaju Wiſſemê) nu eefahku ar Deewu pirmo zehleenu tai nodomâ, kaſ jau daudſ agraki man bija eenemts prahtâ, un pahrtulkoju leelo latweefchu „Jautajumu kakkſmi“ lihds ar atteezigeem bibeles panteem pee katra jautajuma un atbildes tei-kuma, tâ kâ taſ wehl tagad, gods Deewam, latweefchu baſnižam un ſkolam ir rokâs. Pehz tam ar generalſuperintendenta fungu pahrrunažam manas domas latweefchu bibeles apgahdaſchanâ, un es peefolijos to tultot no ebreju un greeku awoteem. Un Deewſ ſwehtija ſcho preekſchlikumu, tâ ka Kriſtuſ meerâ aiſgahjuſchais keh-ninſch Karliſ XI. to atſina par peenehmigu un lika iſſneegt lihdselkuſ eefpeeſchanai. Uri lihdsſchinejâ negludâ waloda bija deen no deenas jo wairak pahrmeklejama, un notifa, ka aſtonu gadu lai kâ, deenam naktim ſtrahdajot (atſkaitot lai ku, kaſ bija jaiſſeeto ziteem amata darbeem), weenam weenigam ſtudentam, tagadejam Leelwahrdes mahzitajam Wittenam (1652—1723.) peepalihdsot, iſnahza ſw. bibeles tik glihta klajâ, ka uſ to uſaižinateem Wiſſemeſ un Kurſemeſ garidsneekeem un pahrluhkeem — ſaſkaitot wiſaſ winu pahrluhkoſcha-nas darba deenas — ne 15 nedelu newajadſeja, leekot ſew preekſchâ laſit ſcho darbu wahrdu pa wahrdam, un taſ taſ ir lai kſ, kurâ bibeles reti tikſ iſlaſita no tahda, kam tur naw nekſ pahrluhkojamſ.“

Tik tahlu Glücks patſ par ſawu darbu.

Karliſ XI., kâ jau minets, nolehma iſſneegt latweefchu bibeles iſdoſchanai 7500 dahlderuſ. Pirmam wajadſibam generalſuperintendentam Fiſcheram iſſneedſa 3000 dahlderuſ, kaſ kâ ſoda nauda par diwkauju bija eematſata no generala barona G. Mengdena. Bibeles tultotajam bija noſpreeſti 200 dahlberi par gadu, Wiſſemeſ un Kurſemeſ mahzitajeem, kaſ 14—15 nedelaſ

pawadija Rigā, Glücka rokrastu zaurskatot, tapa atlih-
bsinati isdewumi usturai un eelikti weetneeki wiau drau-

La Swehta

Brahmata

Jeb

Deewa Swehtais Wahrds/

kas

Breetsk un pehz ta Kunga Jesus

Kristus hweltas Beedsimfchanas no teem hwichteem Deewa-
Zilwekeem/ Praweefcheem/ Ewangelisicem jeb Preezas/ Mah-
zitajeem un Apustuleem usrat.

sihts/

Lahra latweefchahm Deewa Draudsihahm
par labbu istaisita.

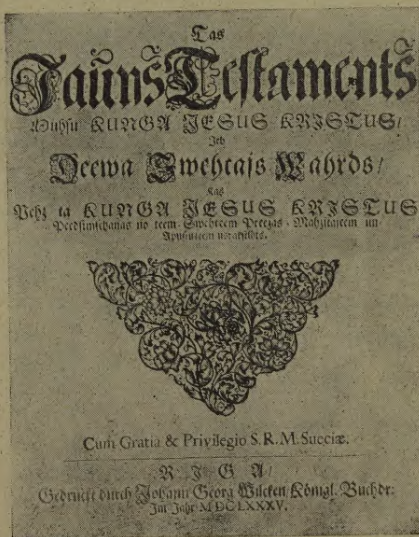
RIGA/ Gedruckt bey Johann Georg Wilcken/
Königl. Buchdrucker/ M DC LXXXIX.

Bibeles pirmā idewuma titullapa.

dsēs. Glückš par šawu darbu dabujis nepilnūs 1000
dahlderus un Fischers, tam par wisa darba pahršina-
šchanu tehnišch bija peespreediš 300 dahlderus ifgadus,
lihdš 1691. gadam neka nebija nehmiš, lai paščaj leetai

netiktu atrauts neweens dahlderis. Pāpirim un eespeeschānai isgahja 6500 dahlderi.

Jaunā deriba rokraštā tika gatawa 1685. gadā, Wezā 1689. gadā. Eespeeschānu bija usnehmees J. G. Wilclens Rigā. Tā leelas grahmatas eespeeschāna deesgan primitīvi eerihkotā speestuwe prasija ilgāu laiku un, lai gan Wezās deribas titula lapā minets 1689. gads, tā grahmatas isnahffchānas laiks, tomehr sinams,

Jaunās deribas preekščlāpa.

paschā saktumā isgahja 250 eksemplāru. Mahzītāju sapulzē 1696. gadā Fischers sinoja, ka bibeles nu wisfeem issneegta un peekodināja winu ruhpiigi leetot basnizās un skolās. Bet jau 1698. g. bija dširdamas schehloschānās, ka daschi isturotees bibeles isplattschānā deesgan wehši, lai gan jamakšā esot tīkai eesehjumā maksā. 1702. gadā Rīgu peemelele leeli pluhdi, kur Daugawa eepluhda ari Doma basnizās gangi, kur glabajās bibeles; no tur noweetoteem eksemplāreem laba

ka wehl 1692. g. speestuwe strahdaja pee Apokrifu grahmatām. Eespeeschānas darbš tika pa-beigtš tīkai 1694. g., jo šchi gada 30. septembri kehniņsch ar fewischku pawehli atlahwa issneegt bibeles. Tās tapa besmaksas isdalitas par inwentāru basnizām un skolām, tāpat ari pahrluhkeem un zītām personām, ko generālsuperintendents usdewiš fewischkā šarāštā.

Eespeests tika pirmāis bibeles isdewums 1500 eksemplāros. No teem

teesa tika fabojata; 1739. g., kad šahka eespeest bibeles II. eespeedumu, wehl bija atlikušchees 100 eksemplaru, ko pahrdewa par dahlderi gabalā, beidsamos idalija par brihwu daschām basnizām.

Jaunās deribas preekschwahrds ar wirsraustu: „Mihlais Latweeti“, laikam nahzis no Glucka spalwas. Tur par paschu darbu un wina strahdneekem nekās naw teiktš, tikai sneegta pamahziba par Jaunās deribas nosihmi, un beigās tā šazitš: „Eas irr Mihlais Latweeti, kas man tew no šchis grahmatas bija jateiz. Zelees un topi gaischs, jo taws Gaischums nahk un ta Runga Godiba uslez pahr tew. (Eš. 60, 1.) nepaleez ilgaki eeschs tahs pirmajas Nesinnas, bet pateizi Deewam no Sirds, ka winsch ari tew šawu Wahrdu tawā Wallodā dewis lasiht... Riga den 4 Maj Anno 1685.“

Wezai deribai ir preekschwahrds wahzu walodā, Fischeņa šarakstits. Šani winsch welst šwehto grahmatu fehninam Karlim XI. No preekschwahrda redsams, ka Fischeņš ar ihstu bistapa prahtu uswehriš bibeles truhkuma šaunumus un atsinis tulkotaja nopelnus. Tulkotaja wahrds gan naw minets, jo neweenā no muhfu bibelem zilweku — isdeweju wahrdi naw mineti. Preekschwahrda štarp zitu šazitš, ka sweedru laikos gan Widsemes eedsihwotajeem esot šludinata prezas mahziba, škaidrota no maldu domām, bet, peewedot peerahdiju-

mus no fwehteem raksteem, wineem bija jaapmeerinàs un japeenem par Deewa wahrdeem, kas patika weenam otram mahzitajam, kas beeschi neprata ne fwehto rakstu pamata walodu waj wahrdu ihsto nofihmi, nedf ari prata pareisi waj deesgan peeteekofchi fchàs semeš walodu. No tam iszehlàs neaprakstami juzekli, un ihpafchi ari tee nabaga laudis, kas, masleet zaur Deewa fchehlastibu modinati, deesgan parahda prahta un dahwanu, Deewa leetàs palikuschi lopu nesinaschanà, besdeewibas buhschanà un paganu mahnos . . . Kas no manàs un manu lihdsstrahdneeku kungu pufes pee fchà darba notizis, par to waru apgalwot, ka Deewu uszihgtigi peefauzot, strahdatš tif ruhpgigi, ka ween zilwekam eefpehjamš . . . Bet pirmo ledu lauschot tur wišwairaf darba un wišleelafà pelfchana, Luters gandrihs if gadu jaunos wahzu bibeles isdewumos kautko pahrlabojis. Kas tad tur buhtu par brihnumu, ja ari fchini latweefchu tulkofumà atrastos fchi waj ta weeta, kur waretu isfeiktees fšaidraki un wairaf faprotami! Nemot wehrà to, ka latweefchu waloda wehl tif maf iskopta un garigu jehdseenu apsihmejumos tif nabadsiga, kur taifni bibeli tulkofot fchahdu wahrdu ir wiš leelais wairumš, naw fo brihnitees, ka daschadu jehdseenu apsihmechanai leetoti weenadi wahrdi. Tà tad wif, kas pee fchi darba strahdaja, fina apmeerinatees ar Luteru, ka tam, kas fo labu grib darit, wajaga leelas pazeetibas, jo wifu smahdet un neka nespeht, tas ir pafaules eeradumš, no ka ta newar atfazitees.“

Bet kahda tad nu ihsti bija pirmàs latweefchu bibeles waloda? Jau basnizwehsturneeks Tetschs brihnas, ka tolait, kur latweefchu waloda wehl nebija tà iskopta, ka tagad un kur tulkotajeem nebija tif labu walodas mahzibas palihglihdseku, kahdi mums tagad ir, daschàs weetàs tulkofumš tif labi isdewees, ka wehlfaf tur maf wairš kas pahrlabojamš. Mahz. Wierhušš faka par latweefchu bibeles tulkotaju fefofcho: „Ernstš Glückš, wihrš, kam fwefchà latweefchu waloda bija eepreefch jaemahzàs, bes gramatikas un wahrdnizas, tifai fateekotees ar weenfahrscheem latweefchu zilwekeem, tas isdara latweefchu bibeles tulkofumu, kas pilnigi

peemehrots ebreju walodas garam un ihpatnejus ebreju isteizeenus tehprj tahdos latweeschu wahrdos, kas leezina, ka tulkojamais darbs skaidri saprastis. Dauds weetas winsch usnem swehto rakstu domas pat pareisaki un atrod tam latwiskus isteizeenus weiklasi, nesa Luteras wahzu bibeles tulkojumâ; — teescham, winsch padara latweeschu walodu dauds bagatafu, pazel winu, ta sakot, pahri par dsimtsbuhfchanu.

Raut gan schis Bierhusa spreedums wisumâ ir pareiss, tomehr nedrihftam domat, ka Glucka tulkojums buhtu pawisam bes kludam. Mums weenmehr jayatur prahta, zif neattihslitu rakstu walodu Glucks atrada preefsha. Winam bija ta it ka no jauna jarada, lai waretu tanti eetehrpt bibeles dsilo un plascho faturu. Uri lauta newareja wisur islihdset, jo winai bija pilnigi sweschi daudsi bibeles jehdseeni. Seem bija jaatrod jauni wahrdi un isteizeeni. Naw nekahds brihnumis, ka tulkotajeem wisur nelaimejas atrast peemehrotus isteizeenus, ka tulkojumâ eesagas wahrdi un isteizeeni, kas nebija latweeschu walodas gara, ka wahrdu fahrtiba pamatojas us wahzu walodas likumeem. Somehr to newar noleegt, ka Gluckam bijufhas milfigas walodneeka dahwanas un ka wina tulkojums ir apbrihnojams darbs. Ur Glucka bibeles tulkojumu radas pamats, us kura turpmat dibinajâs wisa gariga un pa leelakai dakai ari laiziga latweeschu literatura.

Glucka bibele skaitamas 2487 lappuses un ta swer gandrihs 4 kilogramus. Kad tulkojums rokrastâ bija gataws, tuls esot sawa nama preefsha stahdijis diwus ofolus. Nams gan nodedsis, bet ofoli stahw wehl scho-deen, ka schi pirms 250 gabeem weifta zehla darba leezineeki. Un, ka redsejam, Glucka darbs nebija weegls un tas pats bija strahdajams newis pilsehta, kur pee rokas sinibu wihri, kam prasit padomu un bibliotekas ar grahamam, kur smeltees paskaidrojums. Gluckam saws darbs bija jastrahda tahlu no pilsehtas, semneeku draudses widu, pascha Latwijas maleena. See ir ihstee spehka wihri, kas ta weenatne isdara leelu darbu.

Bet nu pametifim skatu wehl us ziteem Glucka darbeem. 1687. g. winsch tika eezelts par Rokneses ee-

zirkna prahwestu un ſhajâ ſawâ amatâ winsch peegreesa nopeetnu wehribu neween basnizâm, bet ari ſkolâm. Œhajâ ſwehtigajâ darbâ Glückam netruhka draugu un pabalſtitaju, bet radâs ari naidneeki un pretineeki. Tâ Glücks ſanahza ſtrihdû ar Terbatas augſtkolas teologijas fakultati, kura toreis iſpildija Wiſſemes konſiſtorijas peenahkumuſ. Ta winu apſuhdſeja generalgubernatoram, ka winsch uſdroſchinajeſ pretoteeſ kahdam konſiſtorijas lehmumam ſkolu leetâ. Tattſchu Glückam weenmehr iſdewâs attaiſnoteeſ un apklufinat ſawuſ pretineekuſ.

1700. gadâ eſahkâs breeſmigaiſ ſeemelu karſch. Behz diweem gadeem freewi eenehma Aluſſni un Glücku lihds ar gimeni un ziteem pilſehtinas eedſihwotajeem aiſweda trimdâ uſ Maſkawu. Bet ari tur Glückam neſlahjâs ſlikti, jo wina darba ſlawa bija jau eepreekſch ſaſneegufi Maſkawu un kluwuſi ſinama ari Kreewijas waldneekam. Tâs winu netikween tuhlin palaida brihwu, bet drihs ari eezehla par kahdas jaundibinatas augſtakaſ ſkolas preekſchneeku. Iſhajâ laikâ, kahdu Deewſ wehl winam bija lehmis dſihwot, winsch paſpehja netikween ſcho ſkolu pazelt augſtâ lihmeni, bet ari wehl pahrtulkot Jauno deribu un Lutera katkiſmu freemu walodâ. Tâpat winsch iſdewis pirmo Maſkawas nedelaſ awiſi un apgahdajis ſlawenu wihru biografijas. Tattſchu nahwe pahrtuauza wiſuſ ſchi zentigâ wihra darbuſ nelaiķâ. Glücks mira tikai 52 gaduſ wezſ 1705. gada ſahfumâ. Winu paglabaja ar leelu godu un greſnumu Maſkawas wahzu ſapoſ. Patſ Kreewijas waldneekſ noſchelloja wina agro nahwi, ſazidamſ, ka winsch eſot ſaudejiſ „tautaſ audſinataju“.

Pahrſkatu par Glücku dſihwi un darbeem waram beigst ar wina biografa prahw. R. Rundſina wahrdeem: „Erneſta Glücku dahrgâ atmina lai pahreet ſwehtibâ pee mumſ un muſſu audſchu audſem, ſkubinadama, pamahzidama, ſtiprinadama toſ, ſam tahdi pat leeli, gruhti darbi uſtizeti un darami; pazeldama un eedroſchinadama toſ, ſam labaku laiku zeribaſ truħſt, apſaunodama toſ, kureem par apſmeeklu un blehnam iſleekſ, — preekſch tautaſ labuma puhleteeſ un gahdat.“

Jau redsejam, ka pat wehl lihds bibeles II. isdewuma eespeeschanai 1739. gadā bija atlikušchees daschi nepahrdoti eksemplari no pirmā isdewuma, tomehr bija jau latweeschu widū radušchees lasitprateji, kas ilgojās pehz svehteem raksteem. Somehr, wišu bibeli eegahdatees tajos laikos, kur latweeschi pehz seemelu kara bija galigi ispostiti, nebija eespehjamš, tadehl ari nolehma isdot atfewiškī Jauno deribu, kas pehz šawa apjoma un dahrguma bija dauds masaka un lehtata un tomehr fneedsa kristigās tizibas pamata mahzibas.

1730. gadā Rigā, pee Samuela Frölichā, isnahza jauns Jaunās deribas eespeedums, ko gan ari gluschi par masu newar faukt, jo tam ir 703 lapas puses un tas gresnots ewangelistu attehleem. Schis eespeedums teksta sinā ne ar ko neatschiras no 1685. g. eespeeduma un tika isdots 15000 eksemplaros. Somehr, laba dala no ta, pirzeju truhkuma dehl, pehz pahrlabotā 1739. g. isdewuma, tika isleetota makulaturā. Vihdschluss schim Jaunās deribas jauneespeedumam bija dewusi pasihstamā Brahlu draudses darbineeze generaleene Hallarte († 1750.).

II. Bibeles 2. isdewums 1739. g.

Latweeschu bibeles otram isdewumam dewa sparigu eerosinajumu pasihstamais Brahlu draudses darbineeks grafs N. L. Zinzendorfs (1700.—1760.). Winsch apzelojis daudzas semeš, ari Baltiju, gribedams nodibinat religiju, kas stahwetu pahri wišam konfesijam, bet schahdam nodomam radās daschadi schķehrschki. Tad winsch galweno wehribu peegreesa t. f. „Brahlu draudsei“, kurai winsch usspeeda šawa personigā rakstura ihpachibas. 1736. gadā Zinzendorfs eeradās Rigā un tika te firsnigi šagaidits. Ar generalssuperintendentu J. B. Fischeru winsch pahrrunaja daschus šwarigus jautajumus, starp zitu ari par jaunās latweeschu bibeles isdewumu. Zinzendorfs, leekas, jau no Wahzijas šarastijees ar Fischeru par bibeles isdoschanu; winsch pat peedahwajis eespeeschanai šawu speestuwi un ap-

nehmees pahrdot bibeli par 12 grafcheem. Tomehr no ſchim farunām nekās neiſnahza. Zinzendorfš airahdija Fiſcheram, ka lihdselkūs bibeles eeſpeeſchanai waretu ſagahdat ſubſkripzijas zelā, peeaižinot darbā ari kurſemneekūs. Fiſchers ſtahjās ſakaroš ar Kurſemes ſuperintendentu U. Gräwenu (1679.—1746.), kaš tad eeroſinaja bibeles jaunisdewuma ſubſkripziju Kurſemē un nu kopā ar Fiſcheru organiſeja bibeles tekſta rewijiſjās darbuš. Subſkripzijai bija labi panahkumi, jo ihfā laikā tika ſubſkribeti 6000 ekſemplari un eewahkta maſka netikween no diſchziltigām muiſchām, bet ari ſewiſchki no ſemneekēem ar labu prahtu. Daſchās draudſēs ſubſkribentu ſkaitš bija loti leelš, peem. Raunaš draudſē 300. Tā kā bija zeribaš, ka nonehmeju ſkaitš wehl pawairofees, nolehma jauno iſdew. eeſpeeſt 8000 ekſemplaroš.

Eeſpeeſchanu uſnehmās J. H. Hartungš Karalautſchoš, noleekot paraſtiſchanās maſku 12 grafchuš jeb 30 wehrdinuš gabalā.

Galwenaš bibeles otrā iſdewuma darbineekš bija Wiſdſemes generalſuperintendentš Jahniš Benjaminſch Fiſcherš. Wiſch bija pirmā bibeles iſdeweja generalſuperintendenta Jahna Fiſchera dehlš, dſimiš Rigā, 1684. gadā, ſtudejiš Rigāš lizejā un ahrſemju augſtſkolāš; no 1711. gada mahzitajš Burtneekoš, tad Rigāš aprinkā prahweſtš un no 1736. g. Wiſdſemes generalſuperintendentš. Miriš 23. now. 1744. g. Paſiſtamaš ari kā Brahtu draudſeš kuſtibāš weizinatajš.

Fiſchers tad nu apſkatišjās pehz wihreem, kaš waretu uſnemtees bibeles walodaš pahrlabojumuš, jo neſkatotees uš Glūcka labo tulkojumu, tomehr pehz 50 gadeem radāš wajadsiba bibeles walodu pamatigi pahrfſkatiit un pahrlabot. Palihguš wiſch ari atrada kuplā ſkaitā. Fiſchera tuwakee palihgi ſchāi leetā bija Fridrichš Bernhardš Blauſuſš (1697. — 1756.), Chrgemeš, tad Rigāš Jefaba baſnizaš mahzitajš un Jefabš Andreā († 1776.), Leelwahrdeš mahzitajš un Rigāš apr. prahweſtš.

Kurſemes herzogš no ſawaš puſeš pabalſtija Kurſemes mahzitaju pahrfſtahwjuš pahrlabofchanaš komiſijā, kaš ſtrahdaja Rigā, kopā ar augſchmineteem wiſdſemneekēem, ſahkot ar 29. maiju 1738. g. lihds pat gada

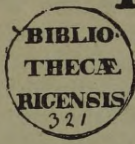
beigam. Rursemes darbineeki bija Kristaps Hein-
richs Baueris († 1741.). Saukas, wehlat Sezawas
mahzitajs, ari Sehlpils prahwestis; Matiss Wil-
helmis Hefpe
(† 1751.) Sal-
dus, wehlat
Sezes mahzi-
tajs un Sehl-
pils prahwestis;
Samuelis
Ulbrechtis
Ruprechtis
(† 1773.) Sa-
keneeku mahz.
un Wilhelmis
Kristaps
Schmidts
(† 1769.) J.
Aluzes, tad Se-
fawas mahz.

Bibeles re-
wisiju un ee-
speeschanu ee-
sahka ar apo-
friseem. Korek-
turaš lasifcha-
nai komandēja
us Karalau-
tscheem Tobi-
asfu Spre-
kelfenu
(1697.—1765.),
Straupes
mahzitaju un
Georgu Je-

tabu Matiju († 1743.) Umurgas mahzitaju. Wini
forekturu lasidami Karalautschos nodsihwojuschi gandrihs
wifu 1739. gadu, lihds beidsas eespeeschanas darbi.

Ra jau parasts, bibeles preekschalâ eeweetoti wel-
tijumi Kreewijas keisarenei Annai Iwanowai un Rur-
semes herzogam Ernestam Johanam Bironai abi ar

BIBLIA,

tas irr:

Ja

Gwehta

Srahmata,

ieb

Deewa

Gwehti Wabrdi,

Kas preeksch un pehs

ta Kunga Isus Kristus

swehtas Peedsimschanas

no teem swehteem Deewa-Zilwekeem, Prawe-
scheem, Ewangelisfeem ieb Preezas-Mahzitajem
un Apustuleem usrafsiti,

Fahm

Sattweeschahm Deewa Fraudsibahm

par labbu istaisita.

Zenobergâ, drukktošs pec Jahna Indriksa Artunga, 1739

Bibeles otrâ ijdewuma preekschlapa.

J. B. Fischeera parafstu un datumu, Rigâ 10. sept. 1739. Weltijumeem feko Fischeera wahzifsti preefchwahrđi, kuroš attehlotu bibeles pirmâ un otrâ isdewuma wehtures.

Wahzu preefchwahrđam feko anonims (mahz. J. B. Blaufusa farafstits) .preefchwahrđs latweefchu walodâ: „Weena Pamahzifchana Rahdâ Wihšê tee fwehti Deewa Rafsti jalafa, fa tas warr Zilwekam isdotees us fawu Dwehfeles Labbumu un muhschigu Dfihwofchanu.“ Preefchwahrđâ autors fkbina latweefchus fchakli lasit fwehtos rafstus few par paleekamu fwehtibu.

Bibeles otrâ isdewuma teksts eefpeests us 1514 lappufem oftawa formatâ, tâ tad ir us pufi mafaks par pirmo isdewumu. Alfewifchki Jaunâs deribas isdewumi no fchi isdewuma naw isdoti.

III. Bibeles 3. isdewums 1794. g.

Latweefchu bibeles treschais isdewums faistâs ar latweefchu drauga un labwehla Rujeenas mahzitaja *G u s t a w a B e r g m a n a* wahrđu.

Bergmanis đsimis Uhdaschos pee Rigas 28. martâ 1749. gadâ fâ tureenes mahzitaja dehs. Lihđs 15. gadam mahzijas mahjâs, tad apmekleja gimnasiju Weimarâ un studeja teologiju Leipzigâ no 1767.—1770. g. Đsimtenê atgreesees, dabuja mahzitaja weetu wispirms Uhraifchos, tad 1780. g. Mas-Salazâ un 1785. gadâ Ruhjeenâ, fur miris 30. junijâ 1814. g.

Jau fâ students Bergmanis lasa forekturu Manzela Sprediku grahmatas 5. eefpeedumam, fo drufaja Leipzigâ, 1769. gadâ. Šhis grahmatas beigâs fazits: „Šho Grahmatu irr no weena Galla lihđs ohtram pahrraudsijis, un tur klast par Uraugu bijis, kamehr ta wisftin Rafstos eefpeesta tappe, Gustaws Bergmann, no Rigas eefch Widsemes, tahš fwehtas Gudribas Mahzeflis. Leipfigas Pilsahťâ, Šchafschu Semmê, 1769.“

Tapat Bergmanis rofigi lihđsđarbojees 1787. g. pee Hartnocha eefpeestâs latweefchu dseefmu grahmatas, gan forekturu lasidams, gan sneegdamš fâ peelikumumu dseefmineeku wahrđu burtu isfkaidrojumu un tâpat ari đafchu đs. grahmatâ fâstopamo latweefchu wahrđu pafskaidrojumu. 1772. g. winsch isdewis „Kristiga Tizibas mahzi-

ba", kuras wehlafoš isdewumus 1786. g., 1787. g. un 1803. g. eespeedis patš šawā, Rujeenāš mahzitajmuischā, eerihkotā speestuwē. Weens no leelakeem Bergmana darbeem ir 1795. g. isnahkuse špredika grahmata: „Sanemmamas Šprediku Mahzibas Us wiffahm šwehtdeenahm, šwehtkeem un šwehteem laikeem“ 662 lapp.

Gustavs Bergmanis.

Bergmana nopelnš ir arī latweefšhu bibeles 3. eespeeduma šagahdašhana. 1767. gadā Rīgā bija no-metees jauns, loti rošigs grahmatu apgahdatais — Jahnis Fridrihs Hartknochš (1740.—1789.), kaš apgahdajis daudsaš eewehrojamaš grahmataš, starp zitu arī wahzu šinatneeku Herdera un Ranta pirmos šinatniškos darbus. Wiņš usnehmās šdot arī jaunu bibeles isdewumu un ustižeja to faštahdit G. Bergmanim, kaš šhim isdewumam šaraktiža interesantu preefšwahrdū: „Labprahtigs Laštitaš. Nu jau pahri par šim-

teem gadeem buhs, kamehr Sew ta Bihbele sawâ walodâ fatulkota, un diwreis rakstos eespeesta, rokâ nahkufe, Schê Sew treschâ reisê tee paschi Deewa raksti no jauna isdrikkeetti, preekschâ zelti teef.

Schi Grahamata tahm kristgahm draudsehm tik lab Widsemme, fâ Kursemme dahwata teef. Weens godigs un kristigs Zilweks, Deewam allaschin par wissu labbu pateiz. Sâ Sew ari jadarra Mihilprahtigs Lassitais! Pateiz Deewam par tahdu shehlastibu, fâ schi Grahamata mums atfal sagahdata tikusi. Zilla winnu, lasi winu, jo ta Sew pamahzihs darriht to labu, un atmost to launu. Essi tai mahzibat paklaufigs, schi Sew rahdihis to zellu us muhschigu labkleshchanu.

Muhsu weztehwi zeenija zittahrt scho grahmatu loti dahrgi. Tee winu glabbaja fâ weenu dahrgu mantu, jeb rohtu. Ikkatrs grahmatneeks gahdaja, fâ winnam schi Grahamata tikfe. Grahamatneeks! ja Sewim wehl ne irr Bihbele, tad mellè winnu pirktees; wina nau dahrga.

Ne atraujees tur eekschâ lasit; Uschkirr winnu wallas laitâ ar sirds mihlu prahtu. Ro tas Sew maksâ, fâ Tu skolâ ismahzits essi, un Tu nepanenwees grahmatu zillaht, un lassiht, un dsirdeht fo Deews darrijis, fludinajis, un mahzjis, un fo Kristus mums pelnijis un apsolijis irr! Ras Deewa wahrdu nemihle, tam ne buhs labbs prahts pee Deewa. Kam schi lassichana ne patihf, fâ tad tahdam patizihis sawâ laitâ ar Deewu kawetees debbestis?

Ne falki, man nau wallas Bihbelè lassiht. — Sew pulka darbu: To es gan sinnu. Bet kahdi ir Sawi darbi? Sew jaklausa Rungeem, Sew jastahw gaitâs, Sew darbs pa mahjam, Sew gruhtha maifes pelnischana. Sinnams. Bes maifes pelnischanas pasaulè ne weens ne warr peetift. Bet mans draugs, wai Tu daschahrt dohma debbestis bes tizibas, bes atsichchanas, bes swehtas gudribas istift? Ras dohs. — Zilweks ne dsihwo no maifes ween, bet no ikkatra wahrda fas no Deewa muttes izeet. Ro palihds Sew ta maise, kad tu to leelu Maises deweju ne zeeni, un winna Rakstus ne fanemmi un nelassit. Deews Sewim tapehz meefas usturru dewis, fâ Sew buhs pee winna nahkt, winnu dabbuht pasiht, un pee winna dsihwot muhschigi. Ne kohpi ween

to meesu, kas teem truhdeem paleef, bet apgahda arri-
dsan sawu nemirstamu Dwehfeli, ko Deews pee few
aizina debbes godibâ.

Ne kawejees tad to Grahmatu lassih: to lassidams
Sawa firde buhs spirgata, ne ta pa frogeem
wesseltbu, krahjumu, un godu saudedams. Lasitais!
luhdsees no Deewa to swehtu Garu, un nopuhteess:

Lai mihlais Deews, ko es sche lassu,

Pee mannas Dwehfles swehtijahs!

Lai es pehz Sawa Wahrda prassu,

Ra firde no launa atstahjahs,

Un to es allasch labprahd darru,

Ur ko Tew Augstais patift warru,

Tad buhschu scheitan isredsets

Un tur pee Tewim muhscham swehts.

Bet pirmes mehs schirameess mihlais Lasitais,
klaufees weenu wahrduu, ko es Tewim par to Bihbeles
Grahmatu wehl eebildeschu. Ta Bibeles teef diwejas
dallâs nodallita. So pirmaju sauzam par wezzu
T e s t a m e n t u, un to pehdejo mehs nosauzam jaunu
T e s t a m e n t u. Wezâ Testamentâ tur useetam tohs
notikumus ta Pirm'ehwu un tahs Praweeschu mahzi-
bas. Jaunâ Testamentâ tur dsirdam no teem darbeem
to Rungu Jesus Kristus, un no winna swehtdarramas
mahzibas, Wezâ derribâ Tu redsi Deewa gahdibu,
Jaunâ derribâ Tu dsirdi, no Jesus mihlestibas. Ap-
zeeni schahs mahzibas un schohs wahrduus allaschin:
Turrees lihds gallam swehtigi, tad Tu pehz nahwes,
pee Jesu muhscham dsihwosi debbesis. G u s t a w s
B e r g m a n n Ruhjenes Draudses Mahzitajs 26. deenâ
Seena Mehnesi 1793. gaddâ."

Treschais latweeschu bibeles isdewums isnahza
1794. gadâ. Winu eespeeda Leipzigâ, pee kam korrekturu
suhitja Bergmanim us Ruhjeenu. Eespeesto eskemplaru
skaitis naw droschi sinams; Sonntags min 1500 eskem-
plarus, bet jadomâ, ka eespeests buhs dauds wairaf. —

Interesantu Jaunas deribas isdewumu ar ee-
preekscheju subskripziju (1805. g.) bija sagatawojis Ne-
retas mahzitajs G. M y l i c h s (1735.—1815.) Ratrai
grahmatai winsch peespraudis ihfas sinas par grahma-
tas farakstitaju, kas beeschi atschkibras no bafnizas pee-

neamtām mahzibām. Tadeht ari Bibeles beedriba, kam wajadseja par ņho tulkojumu dot atfauksmi, neatrada par eespehjamu atkaut isplatit ņho isdewumu, kaut gan atfina tulkojuma wehrtibu. Wiņs isdewums, kas bija jau eespeests 608 lapas puņes, tika no bibeles beedribas atpirkts un isnihzinats. (Usglabajushees daschi eksemplari, peem. Rigas pilņehtas bibliotekā, Miņina bibliotekā).

Tā kā us ņho isdewumu bija peeteikufshees dauds ņubskribentu, tad isnihzinatā isdewuma weetā wajadseja gahdat zitu. Tas isnahza ar Anglu un Uhrsemju bibeles beedribas atbalstu pee J. J. Steffenhagena Jelgawā 15000 eksemplaros. Walodu pahrlaboja mahzitaji Rubenes R. Harders (1747.—1818.), Krimuldas R. Pegaus (1751.—1816.), Rigas Jahna basnizas P. Sidemans (1766.—1822.) un Meschotnes G. Winfelmanis (1766.—1830.) No ņhi isdewuma lihds 1830. gadam isnahufchi wehl 6 eespeedumi wairakos desmitos tuhstoschos eksemplaros.

IV. Bibeles 4. isdewums 1825. g.

Jau redsejam, ka pee Jaunās deribas isdewuma 1816. g. leeli nopelni Anglu un ahrsemju bibeles b-bai (dib. 1804. g.), kas ņhim isdewumam peesņhihra leelaku naudas pabalstu. Pehz minetās beedribas parauga Kreewijā 6. dezembri 1812. gadā bija nodibinajusees „Pehterpils bibeles beedriba“ ar zittizibneeku leetu pahrwaldes preeņņneeku firštu N. Golizinu preeņņgalā. ņhi beedriba attihstija loti roņigu darbibu, nodibinadama gandrihš 300 saru beedribas, starp tām Rigā, Jelgawā u. z. Tomehr drihs jaunai beedribai radās nelabwehki, kas to apwainoja kā apdraudoschu pareistizibu. ņhee panahza to, ka 1824. gadā no beedribas presidenta postena tika atzelts Golizins un wina weetā eezelts mitropolitš Serafims. Pehdejais peelika wiņas puhles, lai isnihzinatu, pehz wina domām, tik kaitigo beedribu, kas winam pehz Aleksandra I. nahwes ari isdewās. 12. aprili 1826. gadā ar ņeisara Nikolaja I. pawehli bibeles beedribas darbiba tika isbeigta. Dateizotees firsta R. Liwena (1767.—1845.) gahdibai isdewās panahkt, ka ņeisars 14. martā 1831. gadā apstiprinaja Kreewijas Ewangeliskās

bibeles beedribas statusus. Uri schai beedribai leeli nopelni latweeschu bibeku apgabdaschanâ un isplatischanâ.

Latweeschu bibeles zeturto isdewumu apgabdaja augšminetâ Kreewijas bibeles beedrida ar Ungku un ahrsemju bibeles beedribas atbalstu. Tâ kâ bija fajuh-tams leels bibeku truhkums, tad nebija eespehjams isdarit pamatigu Wezâs deribas teksta pahrlobojumu, kâ tas bija isdarits ar 1816. gadâ isnahkuschu Jauno deribu. Nolehma jauno isdewumu isdot pehz 1739. gada isdewuma, tomehr neatfazitees no Wezâs deribas teksta rewisijas turpmakeem isdewumeem.

Tâ kâ bija paredsams bibeli eespeest leelatâ eksemplaru skaitâ, tad nolehma zeturto isdewumu isgatavot stereotipiskâ zelâ. Schi pirmajâ stereotipijas isdewuma, kuru lehja Peterpili, korekturu usnehmâs mahz. P. Tidemani s, kas jau bija strahdajis pee Jaunâs deribas 1816. g. isdewuma pahrlobošanas. Deemschehl nahwe winu schini darbâ pahrtrauza un scho darbu turpinaja un pabeidsa Jelgawas Sw. Annas basnizas mahzitajs J. R. Koehlers (1775.—1853.).

Schis bibeles isdewums ir ar gada skaitli „1825.“, tomehr naw jadamâ, ka schini gadâ buhtu eespeests leelatâ skaitis bibeku. Lihds 1826. gada 12. septembrim, kad aptureja Kreewijas bibeles beedribas darbibu, bija eespeesti tikai 5000 eksemplari. Ar teem peetika lihds 1840. gadam. Pa to starpu jau bija nodibinajusees „Kreewijas ewangeliskâ bibeles beedriba“, kas tad ruhpejâs par jaunu eespeedumu ar wezâm stereotipu platem. Tâ kâ Kreewijas bibeku beedribai sawu darbibu isbeidsot, tika slehgta ari winas speestuwe, tad Ewangeliskâs bibeles beedriba isgabdaja, ka usglabatâs stereotipu plates tika subtitas us Borgo pilsehtu Somijâ, kur grahmatspeedejs W i d e r h o l m s par mehrenu maksu usnehmâs eespeeschanu.

1845. gadâ stereotipu plates eeguma Steffenhagens Jelgawâ, kas ar tâm isdarijis wairakus eespeedumus, lihds plates pilnigi noleetojâs.

V. Bibeles 5. isdewums 1854. g.

Bibeles 5. isdewums ir biskapa Dr. R. Umana nopelnâs.

Karlis Krišjānis Ūmanis dzimis Rīgā, 3. februārī 1793. gadā, tirgotāju ģimenē. Rīgas ģimnāziju pabeidzīš, studeja Ļerbatā teologiju no 1810.—1814. g. un pēž tam wehl kaħdus gadus papildinājās finibās aħrsēmēs. 1817. gadā dabuja maħzitaja weetu Krimuldā, no 1835.—1842. g. bija praktiskās teologijas profesors Ļerbatas uniuersitatē, ari uniuersitates rektors. 1856. g. tika eezelts par generalkonsistorijas Peterpili wizepresidentu un 1858. gadā dabuja biskapa tituli. No ſaweem amateem atstahjeēs, wežuma deenas pawadija Walkā, kur ari mira 8. oktobrī 1871. g.

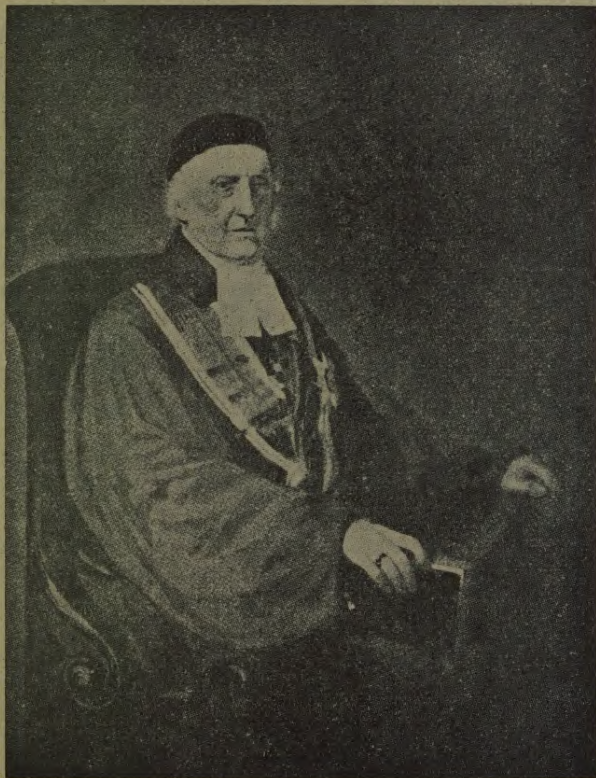
Bibeles isplatīšanas darbam Ūmanis arweenu israhdijis leelu interesi un 1844. g. tika eeweħlets par Rīgas bibeles beedribās preekšneeku. Wīnš nu ušneħmās leelu darbu — no jauna paħrtulkot bibeli latweešĸu walodā un peelikt ari iskaidrošanas, lai ta lasitajeem buħtu labak ſaprotama. Tomeħr no ſĸi nodoma wīnam bija jaatsakās, jo daudsee darbi un peenahkumi wīnu ſpeeda ušahkto darbu paħtraukt. Isnaħza weenigi wīna „Sweħta Bibeles istulkota, jeb Sweħti Deewa Raksti no jauna pēž Ebreeru un Greekeru walodas gruntswahrdēem paħrtulkoti un weentēeģeem un apdoħmīgeem lasītajeem pēž ſkaidrakās ſaprašanas išteikti. Wežs Ļestaments. Pīrma Moſus graħmata. Rīħgā 1852.” Graħmatai 119 lappuſēs un leelu datu no tās aiſnem paſkaidrojumi.

Raut gan Ūmanim, kā redsejām, bija jaatsakās no nodoma isdot latweešĸu bibeli ar iskaidrojumeem, tomeħr wīnš wehl atrada laiku, paħrlabot Fišĸera bibeles isdewumu un tad 1854. g. Rīgā pēe Ħartunga 4° (leelā formatā) isnaħza jauns bibeles eespeedums, ar Fišĸera (II. eespeeduma) bibeles titeli. Walodas paħrlabojumi nebija leeli un atteezās galwenā kaħrtā uš wahrdū kaħrtību teikumos.

Ħi isdewuma otrais eespeedums isnaħza pēe Plateſa Rīgā 1865. g. ar eepreekšĸejā eespeeduma platēm. (Daſĸi pēħtneeki ſĸo isdewumu nepareīsi apsiħmē tā 6. isdewumu.)

Ūmana paſlubinats, pēe bibeles tulkosšanas darba bija ſĸrees ari Diķu, weħlakais Ūmurgas, maħzitajis

J. Neikens (1826.—1868.) No viņa tulkota Pāvula grahmatā romēšcheem, kas eespeesta Latweešchu Draugu beedribas maģasinā XIII. feħjuma 2. ĩurtnizā un isnah-
fuši ari atsewišchā isdebumā 1865. gadā.

Dr. Karliš Krišchjanis Ilmanis.

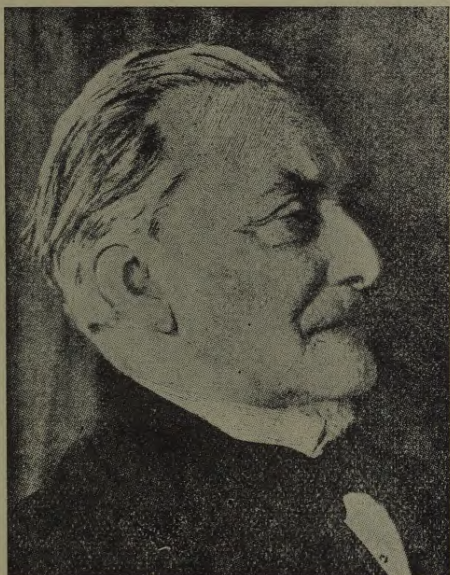
Tās pašas grahmatas tulkojuma mehģinajumu isdewiš ari Dobeles mahz. A. Bielensteins (1826. ĩħbf 1907). Tulkojums wišpirms parahģijās Draugu maģasinā XIV. feħi. 1. ĩurtnizā un weħlak ari atsewišchā b-bas isdebumā 1868. g.

VI. Bibeles 6. isdemums 1877. g.

Par scho bibeles isdemumu wina sagahdatajs Dobeles mahzitajs Dr. Augusts Bielensteins (1826.-1907.) šawā autobiografijā „Ein glückliches Leben“ stahsta šefošo: „Walodas kluhdas latweeschu bibeles tekstā jau bija tit ustrihtošas, ka neatlaidigi speeda nopeetni ķertees pee bibeles pahrlabojuma, kad radās nepeezeeschamiba pagatawot jaunās stereotipu plates. Bibeles beedribas Widsemes komiteja usaizināja divus Widsemes mahzita- jus A. Doeblers (1800.—1873.), R. Kronu (1806.—) un mani eesneegt sinodēm preefšlitumu, no šahdeem prinzipecem waditees bibeles pahrlabošānā. Es ašrahdiju, ka tulkotajam nepeezeeschama laba filolo- giska isglibtiba un pamatiga latweeschu walodas pra- šāna. Bes tam winam wajaga buht pašihstamam ar šawu kristigo deewbijibu un atrast laiku tulkojuma dar- beam. Kursemes sinode peefrita maneem usfkateem un iswehleja mani par šawu ustizibas wihru, atkaujot man darbā peeažinat wehl Kalnamuischas mahzitaju A. Rutkowski (1820.—1890.) un Dshuhfštes R. Wil- pertu (1820.—1901.). Šhee ustizamee draugi lihds pat darba beigām nepeekususchi šrahdāja kopā ar mani. — Widsemē bija divas partijas. Mahz. J. Keitens un wina draugi gribeja, ja ween eespehjamš, panahkt pil- nigi jaunu bibeles tulkojumu. Ziti turpretim nepeefrita pat neezigakeem pahrlabojumeem. Wini protestēja pat pret parešfrakstibas grosišānu (dubultneeki).

Šad nu mehš 5 pahrlabošānas darbam isfraudšitee wihri Draugu beedribas gada šapulžē apšreedām darba planu. Mahzām pee gala šlehdseena, ka darbam jabuht weengabalainam un tad nu ari Bibeles beedriba man weenam 1866. gadā usdewa labošānas darbu, ar to noteikumumu, ka mans darbs no ustizibas wihreem pahr- luhkojams un peenemams. Kopā ar rewisijas konfere- zēm pee bibeles pahrlabošānas nošrahdāja 10—15 g., t. i. lihds 1877. gada februarim. Rewisija ween prašija 45 nedekas darba. Par scho garo laiku Kursemes komi- tejas lozekli palika weenmehr tee pašchi, bet widsemneeki beefchi ween mainijās: Doeblers un Krona weetā nahza jauni špefhi: Gaujeenas mahzitajs Heerwagens (1817.—

1899.), Zefwainēs *Aluninsch* (1834.—1914.), Peterupes — *Neulands* (1840.—1915.). Naħza kħaht ari Rigaš pahrstahwi: Īahna basnižas wirsmahžitajs *Th. Weyrichs* (1821.—1901.) un superintendents *K. Müllers* (1829.—1882.). Beš tam sehde peedalkjās ari kaiminū mahžitaji un pat negaribšneeki.—*Sawos* 25 g. amata šwehtkos 15. jun. 1877. g. peedšihwoju to preeku fanemt no *Latweešhu* Draugu beedribas kā dahwanu jaunešpeesto ģtereotipa bibeli gresnā eeseħjumā.

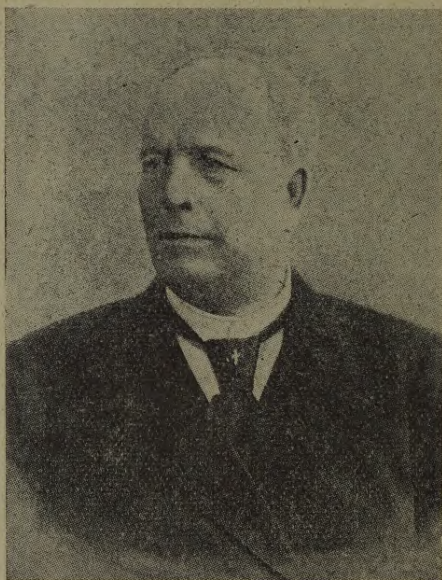
Dr. *Augusts Bielensteins*.

Pahrlabotā bibele eespeesta *Belgawā* pee *J. F. Steffenhagena* 1877. g. uš 1382 lapp. *Kursemes* un *Widsemes* bibeku beedribas isdewumā. Tani pašā 1877. g. isnahza pirmais *Anglu* un *Ahrsemju* bibeles beedribas isdewums (beš apokrišeem, ģuru naw neweenā šħis beedribas isdotā bibelē). *Eurpmakos* gados šħi beedriba isdewuši wairakus jaunus isdewumus (1889. 1890. 1891. 1895.) *Schee* isdewumi pamatoti galwenā kħahtā uš *Dr. Almana* pahrlabojumeem.

VII. Bibeles 7. un weħlafee isdewumi (ar 1898. gadu šaħtot).

Šaħtot ar septito isdewumu bibeles pahrlabosħanas darbs ģulstas uš mahžitaja *Roberta Alunina* plešeem. *R. Aluninsch* dš. 18. junijā 1834. gadā *Peterupē*,

kur viņa tēvs bija dahrsneeks. Gimnāziju Rīgā 1854. g. pabeidzīs, viņš no 1854. g. līdz 1859. gadam studēja Terbatā teoloģiju. Savas patstāvīgās dzīves gaitās

Roberts Aunins.

viņš sāka kā skolotājs Peterpilī, kur pavadīja 5 gadus. Pirmo mazgātāja vērtību dabūja Alīstraukē, no kureenes pēc dažiem gadiem pārg. uz Amurgu un tad 1872. g. uz Zelmānes dr., kur nostrādāja līdz patmūšsāgalam 5. maijā 1914. g.

Aunins savas rakstnieka gaitās uzsāka 1869. g., izdodams Jura Neikena rakstus. Tad viņš pēģējis veikt dažādas mītoloģiskas un valodniecības jau-

tajumiem, savu pērtījumu augstus publizēdams Draugu biedrības „Magasinās.” No viņiem sēdē darbeem svarīgākais tomēr ir viņa darbs pēc bībeles pār-
 la b o š a n a s. 1891. gadā viņš no Vidzemes sinodes tika pilnvarots stahtēt pēc šī darba, ar tēfību atmet dubultneeku un, kur nepēzēšami vajadzīgs, ielabot arī pašu tulkojumu. Pēc šī darba Aunins, ziteem peepalīdšot,*) strādājis 16 gadus. Šī darba pirmās auglīs bija Jaunā derība, kas īsnāža jau

*) Aunina palīgi šim isdēvumam bija Jaunpils māz. B. Vernewitzs (1826—1893.), Sehpils māz. R. Stenders (1830.—1897.) un Veel-Auzes māz. J. Sakranowitschs (1836.—1908.) Kurfemē un Valmeeras māz. J. Neulands un A. Kundsinš (1850. g.) — Vidzemē.

Zatiweišču bibeles un dšeešnu grahmatas pahrabošchanas fomitijas dalībneši 1843. — 1898.

1893. gadā un 5 gadus mehlak ari Wezà deriba Widfemes un Kursemes bibeles beedribu apgahdibā. — Gramata bija domata ſewiſchki wezakeem laſitajeem, jo bija eespeesta rupjeem burteem leelā formatā. Otrreis ſchis iſdewums iſnahza ſelgawā pee J. F. Steffenhagena 1907. gadā. Maſā formatā ſihlakeem burteem ſchis patš Alunina pahrlabotais iſdewums iſnahza 1905. gadā.

Ari Angtu un Uhrſemju bibeles beedriba bija nahfuſi pee atſinas, ka winas iſplatito bibetu tekſtā nepeezeſchami pahrlabojumi un ſcho darbu uſdewa Aluniam. Wiſch tad ari ſagatawoja ſchai beedribai bibeles pahrlabotu tekſtu, ko beedriba iſdewa 1902. gadā. Schis iſdewums drukats pee Poeschela un Treptes Leipzīgā un tizis mehlak atlahrtoti eespeests.

Pehzłara laikā wairak reifes zilats jautajums par jaunu bibeles pahrlaboschanu (emendaziju). Nolehma wiſpirms pahrlabot Jauno deribu. Rā pirmais mehginajums 1932. gadā iſnahza tſchetri ewangeliji jaunā tulkojumā. Tos tulkojuſchi: mahz. Dr. A. Matſchulans (df. 1864.) Mateuſa ewangeliju, mahz. J. Ehrmanis (1862.—1932.) Markuſa ewangeliju, archibiskaps prof. D. E. Grünbergs (df. 1870. g.) Lukaſa ewangeliju un prof. D. R. Rundſinſch (df. 1883. g.) — Jahna ewangeliju.

Wiſas Jaunās deribas emendazijai eewehleta komiſija ſekochā ſaſtahwā: preeſchſehdetajs mahz. Dr. A. Matſchulans, archibiskaps prof. D. E. Grünbergs, prof. D. R. Rundſinſch, prof. D. L. Adamowitſch (df. 1884. g.), prof. Dr. L. Behrſinſch (df. 1870. g.), doz. D. J. Reſewſkis (df. 1872. g.), doz. D. E. Sihzans (df. 1884. g.), prahw. A. Jaunſems (df. 1893. g.), wirsmahz. A. Mitulis (df. 1893. g.) un prim. doz. E. Rumba (df. 1904. g.). Schis komiſijas nodoms bija pahrlaboto Jauno deribu iſdot lihds ſchī gada 22. ſeptembrim, t. i. lihds Glūcka bibeles tulkojuma 250 gadu atzeres deenai. Deemſchehl daſchadu eemeslu dehl no ſchī nodoma bija jaatſakās un komiſija iſſinojuſi, ka Jaunās deribas pahrlabotais iſdewums iſnahks uſſch. g. Seemas ſwehtkeem.

Lai Deews dod, ka tas teeſcham notiktu, jo tas buhtu muhſu draudſem ſkaiſta Seemas ſwehtku balwa.

**Grahmatas autora
mahzitaja
G. Schauruma
šarakstītas grahmatas :**

Ceļšceļā mišija. 1914.	Ls —.50
Juris Reikens, šawas tautas mahzitajs (1926) broščeta	" 1.—
Originalsehjumā	" 2.—
Brahwests emer. Karlis Šilings un viņa atmiņas par Umurgas draudsi 1928.	" —.30
Vahrdaugawas garigā dšihwe sem leelgabalū uguns, Vermonta laika atmiņas ar 8 tani laikā Martina bafnizā šaziteem špredikeem. 1929.	" —.50
Ew.-lut. draudšhu lozeklu Padom- neeks bafšhadās dšihwes wjadšibās 1931. g.	" —.20
Jaunatnes dahrs. Kristigs wadonis eešwehtameem. 8. eespeed. 1935.	" 1.—
Praweetis Hoseja (Jaunās deribas škanas Wezajā) 1932.	" —.50
Tehrbatas uniwersitate 1632.—1932. 1932. brošč	" 6.—
Uš mahšsl. dr. papira numur. origi- nalsehjumā	" 10.—
Gustaws Abdolfs un viņa ruhpes par Widšemes garigās dšihwes pazelšhanu. 1933.	" —.20
Dr. med. Georgs Apinis. (1933.) Uš laba papira ar ilustracijām	" 1.—

„Rakstu Awots“

ar 1935. gadu

usfabrik šawu trefcho darbības gadu

Basnizas wirswaldes isdewumā.

Otrajā darbības gadā, tā tas no pahrflata re-
dsams, „Rakstu Awotam“ gan abonentu skaits šama-
finajees, bet zeram, to tā pahrejoichu parahdibu nah-
kamā gadā, wehrtigūs rakstus isdodot, atkal nowehrft,
šafneedsot špraustu mehrki 10,000 abonentu, jo kah-
dās 75 draudšes „Rakstu Awots“ nemas wehl naw
pafihštams. Tazer, ka ari šchajās draudšes radišees
agenti un abonenti, kas gribēs šcho isdewumu weizi-
nat ar šawu lihdsdarbibu.

1935. gadā gribam turpinat uš teem pašcheem
pamateem, tā šchini. Rakstus nahkamam gadam jau
apfolijuščas personas, kas šchini gadā tos šneeguščas,
un beš tam ari wairafas zitas, tā ka „Rakstu Awots“
šchini šinā nodrošchinats.

Dofim atkal par **weenu latu** 12 isdew. gadā, ap-
weenojot leelafus darbus pehz wajadšibas dubultnum.

Tad nu atkal laipni luhdsjam wišus lihdsšchine-
jos un ari tos, kas šchini gadā aij kout kahdeem
eemesleem naw atradušchees „R. A.“ abonentu rindās
**nahkt atkal ar šawu lata trauzinu un agentus
drihsjumā mums šchos latus atshliit un
atkal ušneemtees puhles grahmatinas isdalit,**
lai tad „Rakstu Awots“ atkal šawu mehneši Šums
waretu šneegt uhdens malzinu drihs gresnatā,
drihs weenkahršchafā trauzinā, Šums par šwehtibu
un Deewam par godu.

Doti luhdsjam ari peeteiktees jaunus agentus
no tām 90 draudšēm, fur „R. A.“ wehl naw isplarits.